

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Державного торговельно-економічного
університету

д-р екон. наук, професор,

Світлана МЕЛЬНИЧЕНКО

« 22 » Листопада 2022 р.

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
докторської дисертації**

Зубко Тетяни Леонідівни

**на тему «Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах
свроінтеграції» на здобуття наукового ступеня доктора економічних
наук за спеціальностями 08.00.02 – світове господарство і міжнародні
економічні відносини та 08.00.04 – економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)**

1. Актуальність теми дослідження. В умовах інтеграції економіки країни в європейський та світовий економічний простір вітчизняні підприємства змушені активно взаємодіяти із зовнішнім середовищем, що характеризується зростанням нестабільності та агресивністю дестабілізуючих чинників. Ринкове середовище як частина цього зовнішнього середовища характеризується високою конкуренцією за окремі ринки та ринкові сегменти. Ситуація, яка склалася, спрямовує концентрацію зусиль менеджменту торговельних підприємств на забезпечення належного рівня їх економічної безпеки. Наявність на торговельних підприємствах дієвої системи забезпечення економічної безпеки дасть можливість швидко виявити та локалізувати загрози успішній діяльності. З урахуванням швидкоплинних змін зовнішнього середовища та жорсткої конкуренції, попри наявний вагомий здобуток у сфері економічної безпеки торговельних підприємств, нині є нагальна потреба у розвитку наукового обґрунтування теоретико-методологічних засад і практичного інструментарію забезпечення економічної безпеки та формування ефективної системи захисту від дестабілізуючих чинників впливу, що дозволить підвищити ефективність його господарської діяльності, забезпечити інноваційну спрямованість та адаптивність. Це обумовило актуальність теми даного дослідження.

Наукові аспекти економічної безпеки різних рівнів (світової, міжнародної, національної, регіональної, підприємницької та у межах підприємств різних розмірів) досліджено у працях зарубіжних та вітчизняних вчених: В. Алькеми, О. Ареф'євої, І. Бланка, Г. Блакити, О. Богми, І. Височин, Н. Гуляєвої, С. Давиденка, В. Дергачової, Я. Жаліла, О. Кантаєвої, М. Копитко, Л. Кошембар, Т. Логутової, В. Лук'янової, О. Ляшенка, А. Мазаракі, Т. Меліхової, Т. Мостенської, О. Нусінової, В. Приходька, Г. Ситник, В. Сідака, О. Швиданенка, С. Шкарлета, А. Ходжаян, В. Бузана, О. Вайвера, Дж. Вайлда, М. Кабріка, Н. Голафшані, Ц. Неу, Р. Караллі, В. Вільсон, А. Тавілах, Дж. Хілтон, С. МакІнтош, Дж. Банді, М. Пфайрер, С. Шорт, Дж. Дворського, З. Петракової, Дж. Полача, Дж. Фроста, Л. Гашбокорта, Ю. Хуанг, Х. Шін, А. Хадзіахметовича, Я. Халеб'як, А. Боїна, Р. Харта, С. Кайпера, А. Кайирбаєвої, А. Турсинбаєвої та ін.

Теоретико-методологічні основи дослідження глобалізаційних та євроінтеграційних процесів висвітлено, зокрема, такими науковцями, як: І. Анісімов, І. Бабець, О. Баженова, А. Бохан, З. Варналій, Т. Васильців, Т. Власюк, Г. Дугінець, В. Залізнюк, Н. Калюжна, М. Корж, Л. Кудирко, А. Мазаракі, Н. Мазаракі, Т. Мельник, К. Ладиченко, В. Онищенко, О. Плотніков, Г. П'ятницька, В. Сіденко, І. Федун, О. Шнирков, В. Юхименко, А. Борзел, А. Вайнер, Т. Ріссе, К. Бороньська-Гриновецька, П. Маасен, Дж. Олсен, С. Ніссен, Г. Касаліні, Дж. Лопез-Гонсалес, Дж. Ференч, М. Джоуньєн, М. Кахлер, З. Ванг, Х. Несадурай, Я. Хакер, Г. Губер, А. Ніколс, П. Рем, М. Шлезінгер, І. Кастелло-Бранко, К.-Дж. Фредеріко, Т. Олів'єра.

Вагомими є результати, отримані дослідниками, однак і досі невіршеними залишаються проблеми щодо теоретичних та практичних засад формування програм забезпечення економічної безпеки підприємства торгівлі в умовах динамічних змін у процесах євроінтеграції та масштабного загострення кризи.

2. Зв'язок теми дослідження з планами науково-дослідних робіт.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету, результати досліджень наведено у темах: «Геопросторова диверсифікація зовнішньої торгівлі України» (І кв. 2020 р. – IV кв. 2023 р.; номер державної реєстрації 0120U104719), а саме: визначено теоретико-методологічні засади формування та розвитку зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграції, обґрунтовано зміст поняття «економічна безпека підприємства», систематизовано загрози та ризики, що виникають у діяльності підприємств торгівлі, запропоновано методологічний підхід до розробки та обґрунтування системи економічної безпеки виробничо-торговельного підприємства (довідка № 678/24 від

19.04.2022); «Управління інноваційним розвитком підприємства торгівлі» (I кв. 2020 р. – IV кв. 2022 р.; номер державної реєстрації 0120U100265), де розкрито методичні підходи до визначення рівня конкурентоспроможності підприємства та взаємозв'язок економічного потенціалу і рівня конкурентоспроможності підприємства (довідка № 876/24 від 17.05.2022); «Розвиток ритейлу в умовах глобальних викликів» (I кв. 2021 р. – IV кв. 2023 р.; номер державної реєстрації 0121U110152), де обґрунтовано суть та методи управління інноваційним потенціалом підприємств, визначено значення інновацій в діяльності підприємств торгівлі та їх вплив на формування конкурентних переваг, розроблено систему показників оцінювання оптимальності стратегічних рішень підприємства, визначено особливості зовнішньої торгівлі України в умовах євроінтеграційних процесів (довідка № 879/24 від 17.05.2022); «Прогнозування впливу туристичної системи на економіку країни» (термін виконання теми: I кв. 2021 р. – IV кв. 2023 р.; номер державної реєстрації НДР – 0122U001559), де показано характеристику впливу національної туристичної системи на рівень ВВП, підтверджено гіпотезу про розвиток НТС, що зумовлює економічне зростання та безпеку України, досліджено вплив цифровізації на доходи туризму України, побудовано економетричну модель факторного аналізу залежності доходів туризму.

3. Особиста участь автора у дослідженні і наукових результатах, які викладено у дисертації, полягає в одноосібному виконанні дисертантом наукового дослідження, яке відображає авторський підхід до вирішення важливої наукової проблеми – формування економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції, ідентифікації функціональних складових системи економічної безпеки підприємства торгівлі й викладенні авторського бачення методологічного підходу до оцінювання рівня економічної стійкості країни, як чинника впливу на діяльність підприємств торгівлі.

Дисертація містить наукові ідеї та методологічні розробки здобувача, який здійснив їх впровадження у практичну діяльність. У дисертації не використовувалися ідеї і розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці, а також не використано матеріали та висновки кандидатської дисертації.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, дані Євростату, матеріали Світового банку, Світової організації торгівлі, Організації економічного співробітництва та розвитку, законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки України, Міністерства закордонних справ

України, статистичних служб України, Польщі, Італії, Німеччини, Грузії, Молдови, дані підприємств торгівлі, що провадять зовнішньоекономічну діяльність, результати власних досліджень.

4. Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових висновків положень та рекомендацій, які виносяться на захист.

Теоретичною та методологічною базою дослідження стали фундаментальні положення сучасної економічної теорії, праці провідних українських та зарубіжних учених та практиків у сфері безпекології, євроінтеграційних процесів, конкурентоспроможності торговельних підприємств, розвитку інноваційних технологій в торгівлі, міжнародного бізнесу, інноваційної політики.

Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації достовірні, відповідають об'єктивній реальності. За результатами дослідження узагальнено теоретичні засади та розроблено науково-практичні рекомендації щодо формування системи концептуальних положень створення системи економічної безпеки підприємств торгівлі, що функціонують в умовах посилення процесів євроінтеграції.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні засади, закономірності економічної безпеки підприємств. За результатами аналізу і систематизації підходів та визначень поняття економічної безпеки підприємства надано основні сутнісні характеристики цього поняття: стан ефективного використання ресурсів; здатність нейтралізації загроз; спроможність до розвитку; адаптивність; здатність досягати цілі; орієнтація на конкурентоспроможність (тобто прагнення забезпечити якнайвищий рівень конкурентоспроможності підприємства); підтримання потенціалу (тобто орієнтація на збільшення всіх компонентів потенціалу підприємства). З огляду на це, сформульовано таке визначення: економічна безпека підприємства – це стан підприємства, при якому воно спроможне захищати свої інтереси та діяльність, є конкурентоспроможним, ефективно використовує свій потенціал та стабільно розвивається.

Запропоновано категоріальне визначення: економічна безпека підприємства (далі ЕБП) – це сукупність економічних відносин стосовно захищеності підприємства від негативних впливів та спроможності формувати можливості розвитку. Запропоновано концептуальний підхід щодо аналізу та оцінювання рівня ЕБП, де наявні його змістовний опис з виділенням методології дослідження, моделей, принципами побудови концепції та архітектонічних елементів системи ЕБП.

Аргументовано, що в умовах швидких змін економічного середовища захист від ризиків і загроз, ефективне використання потенціалу та забезпечення сталого розвитку, зростаюча конкурентоспроможність підприємства сприятиме підвищенню рівня його економічної безпеки. Цей процес передбачає врахування чотирьох базових компонентів: узгодження інтересів стейкхолдерів, протистояння загрозам, ресурсне забезпечення, стимулювання розвитку підприємства. За цих умов, на основі врахування особливостей, переваг і недоліків існуючих підходів до визначення сутності та рівня економічної безпеки, запропоновано використовувати поєднання декількох підходів – ситуаційно-адаптивного та ресурсно-функціонального, що сприятиме обґрунтуванню програми заходів стосовно досягнення сталого розвитку та конкурентних переваг.

В роботі запропоновано при визначенні інтересів підприємства долучити класифікаційні ознаки «за досяжністю», «за інноваційністю». Проведений аналіз різновидів загроз дозволив удосконалити їх класифікацію завдяки введенню ознак: ступінь впливу, масштаб впливу, пригнічення функцій ринку та державного регулювання, зміни системи споживання, девіантні процеси у системі бізнесу, пригнічення факторних конкурентних переваг.

Аналіз наукових праць за напрямом дослідження підтвердив правильність запропонованої конотації ризику як економічної категорії: ризик відображає властивість суспільних економічних відносин, що пов'язана з прийняттям рішень в умовах невизначеності, що може призвести до негативних наслідків. Класифікація ризиків має здійснюватися за допомогою розширення переліку за ознаками: ступенем поширеності, частотою виникнення збитку, розміром збитку.

Сукупність ризиків залежно від характеру факторів, що їх спричиняють, може бути поділена на зовнішні та внутрішні (джерелами цих груп ризиків є події, які відбуваються у зовнішньому або внутрішньому середовищі торговельного підприємства). При дослідженні особливостей діяльності підприємств торгівлі України в умовах посилення євроінтеграційних процесів визначено головні ризики, які є загрозами економічній безпеці підприємства. Проаналізовано та визначено, що саме при поєднанні декількох методів аналізу ризиків можна визначити рівень впливу ризику того чи іншого виду.

За принципом поділу бізнес-процесів за складовими удосконаленої збалансованої системи показників, наведені фактори ризику (загрози). Це дозволило систематизувати ризики функціонування торговельних підприємств за функціональними підсистемами їх економічної безпеки: фінансова

складова, клієнтська, внутрішніх процесів, кадрова, зовнішнього середовища та інноваційного розвитку.

В роботі сформовано концепцію формування системи ЕБП сфери торгівлі на основі поєднання декількох підходів (ресурсно-функціонального, процесно-ситуаційного та системного), що відповідає базовим положенням процесно-ситуаційного управління та ґрунтується на засадах системного підходу з врахуванням ресурсного складу самих підприємств. Згідно концепції розроблено систему економічної безпеки підприємства торгівлі, що сприяє побудові системи превентивних заходів і запобігання можливих збитків.

На основі дослідження методологічних засад оцінювання загроз економічної безпеки підприємств торгівлі визначено головні фактори впливу на неї. До зовнішніх факторів впливу належать макроекономічні, ринкові та інші, уточнено їх наповнення. Групи внутрішніх факторів включають: операційні, фінансові, інвестиційні, кадрові та інноваційні. При запропонованому поділі факторів враховано характер їх виникнення, що дозволяє систематизувати подальшу методологію пізнання щодо управління економічною безпекою торговельних підприємств.

Проаналізовано головні національні інтереси України у міжнародній сфері та їх головні характеристики. Як наслідок, зазначено основні проблеми, які перешкоджають зміцненню економічної безпеки малого та середнього підприємництва в Україні і на розв'язання яких має бути спрямована послідовна й активна державна економічна політика. Недосконалість економіко-правового бізнес-середовища в Україні не гарантує належного захисту економічних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. Це також об'єктивна перешкода на шляху формування та зміцнення засад демократичного устрою, розвитку середнього класу, підвищення рівня й якості життя в країні та регіонах і, як наслідок – підриває базові засади національної економічної безпеки.

Запропоновано методологічний підхід в якому імплементовано методику оцінювання економічної стійкості країн. Перевагами цієї методики є швидкість розрахунку та використання індикаторів міжнародної торгівлі та розвитку держави. Доведено, що Європейський Союз є важливим фактором для нарощування економічного співробітництва у сфері торгівлі, адже до його складу входять найбільш економічно розвинені країни світу, які мають змогу імпортувати товари та послуги українського виробництва за світовими цінами. Пріоритетними напрямками співробітництва має бути науково-технічний розвиток, підвищення якості та конкурентоспроможності готової продукції, що має більшу додану вартість, ніж сировина, і відповідно сприятиме швидшому економічному зростанню країни.

У роботі обґрунтовано класифікацію груп ризиків та загроз для підприємств торгівлі, які виникають при євроінтеграції, та надано їх характеристику. Запропоновано заходи для забезпечення власної економічної безпеки України в контексті європейських інтеграційних процесів.

Суттєва роль в процесі формування добробуту суспільства України на інноваційних засадах належить розвитку торгівельних підприємств як головних суб'єктів товарообігу між учасниками ринку. На основі вивчення зовнішніх факторів впливу на економічну безпеку вітчизняних підприємств, з'ясовано, що сучасні умови їх існування характеризуються динамічним розвитком конкуренції. Це обумовлено явищами глобалізації та євроінтеграції.

Аналіз умов діяльності підприємств України через різноманітні рейтинги, дозволив дійти висновку, що Україна суттєво покращила свої позиції в рейтингу Doing Business. Покращення демонструють динаміка рейтингів індексу сталого розвитку (Sustainable Development) та індексу економічної свободи (Index of Economic Freedom). При цьому наявність позитивних тенденцій супроводжуються проблемами макроекономічного характеру, серед яких є законотворчі проблеми, низька ефективність інструментів державного регулювання, залежність від кон'юнктури товарів на світових ринках, недоліки Угоди про Асоціацію з ЄС.

Аналіз динаміки рівня тіньової економіки показав її повільну тенденцію до зниження за період 2010 – 2021 рр., що зумовлено п'ятьма головними чинниками тінізації національної економіки. Визначено позитивну динаміку росту рейтингу економічної свободи України за останні п'ять років. Дослідження індексу сприйняття корупції за 2010–2021 рр. продемонструвало незначне покращення стану України в цьому рейтингу. Зазначено основні чинники корупції. Аналіз рентабельності операційної діяльності виявив такий вид загроз як недостатня ефективність діяльності, яка, в свою чергу, обумовлена низкою факторів.

Обґрунтовано концептуальні засади формування масиву показників стабільності торговельно-економічних процесів як головного індикатора економічної безпеки підприємства та методологію оцінювання стабільності роботи підприємства торгівлі в системі його економічної безпеки. За допомогою експертного опитування (методу глибинного інтерв'ю) встановлено значущість кожного показника і, це дозволило визначити рейтингову шкалу оцінки стабільності діяльності підприємства торгівлі.

Вибудовано методологічний підхід до аналізу та обчислення рівня кадрової безпеки. Визначено, що аналіз кадрової безпеки слід виконувати за допомогою поєднання цільового та функціонального підходів, а також формулювання цілей та функцій кадрової безпеки для суб'єкта

господарювання. Сформовано та обґрунтовано перелік показників для експрес-аналізу кадрової безпеки підприємства, зазначені їх порогові значення, що і складає новизну дослідження. Відбір індикаторів для розширеного аналізу ще потребує подальшого дослідження та обґрунтування. Під кадровою безпекою слід розуміти стан захищеності соціально-трудова сфери суб'єкта господарювання від внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек, що досягається за допомогою правильного вибору і застосування відповідних засобів, методів і інструментів управління, і сприяє, як ефективному використанню персоналу, так і успішному розвитку підприємства в цілому.

Враховуючи функціональний поділ на складові економічної безпеки запропоновано систему індикаторів визначення рівня операційної, фінансової, інвестиційної, інноваційної та інтелектуально-кадрової підсистем, врахування зміни їх значень дозволяє визначити інтегральний показник рівня економічної безпеки торговельного підприємства.

Обґрунтовано методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємств торгівлі. На основі застосування методу декомпозиції та ієрархічності розроблено алгоритм інтегральної оцінки рівня економічної безпеки виробничо-торгових та торговельних підприємств, який є універсальним для будь-якого підприємства у сфері торгівлі. Практичне застосування даного підходу здійснено для двадцяти семи підприємств торгівлі і виробничо-торговельних підприємств (ТОВ «Сільпо-Фуд», ТОВ «Новус», ТОВ «РУШ», ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет» та ін.), в результаті чого встановлено рівень їх економічної безпеки за період 2017–2021рр., що дозволяє розробити відповідні комплекси заходів для покращення показників діяльності та підтримання стійкості діяльності.

Визначено, що на результативність діяльності підприємств сфери торгівлі суттєво впливає їх рівень інноваційності. В процесі дослідження удосконалено класифікацію інновацій шляхом зміни видів за двома ознаками: за предметом і сферою застосування, за типом інновацій. Аргументовано категоріальне визначення інноваційного потенціалу – це система можливостей і ресурсів матеріального і нематеріального характеру, які завдяки синергетичності продукують новації, що мають фінансову цінність. З метою поглиблення методології вивчення інноваційності як основної детермінанти розвитку підприємств торгівлі розроблено методику оцінювання інноваційного потенціалу з графічним відображенням у вигляді шестикутника та апробовано на підприємствах торгівлі.

Визначено особливості інноваційної діяльності сфери торгівлі України, суб'єктів інноваційних регіональних структур. Запропоновано визначення поняття «інноваційний проєкт» – це захід або комплекс заходів, згрупований

у вигляді програми чи стратегії, яка передбачає використання нової методології виконання діяльності або впровадження нової організаційної форми чи виробництво нової продукції (послуг). Сформовано систему інвестиційного забезпечення інноваційного проєкту з урахуванням ключових факторів бізнес-моделі. Окреслено напрями розвитку диджитал-технологій в торгівлі.

Розроблено методологічний підхід до оцінювання стану безпеки інноваційного середовища країни в умовах євроінтеграції. За допомогою якісного аналізу результатів співпраці з ЄС визначено потребу в кількісному аналізі безпеки інноваційного середовища країни. Відповідно, сформовано науково-методичний інструментарій аналізу в якому запропоновано використовувати загальний показник, який є агрегатним і враховує основні чинники впливу на стан інновацій в країні. Запропонований механізм в методологічному підході є універсальним, базується на даних країни з урахуванням загальних та специфічних чинників інноваційного середовища. При цьому досліджено стан інноваційного розвитку країн та обґрунтовано запропоновану методику розрахунку відносного інноваційного індексу.

Побудовано модель залежності товарообігу від найбільш значущих факторів, до яких належать: доходи населення України, чисельність зайнятих працівників у торгівлі, товарні запаси в торгівлі, індекси цін виробників промислової продукції, обсяг реалізованої продукції (послуг) телекомунікації (електрозв'язок). Найбільш впливовою виявилася факторна ознака телекомунікаційних послуг.

Виокремлено особливості торгівлі товарами з країнами Європейського Союзу. За допомогою економіко-статистичного аналізу експортно-імпортних операцій і структурного аналізу товарообігу країн-партнерів виявлено тенденцію до постійного дефіциту торговельного балансу країни (сальдо у 2018 р. становило -3059,5 млн дол., 2019 р. -4261,5 млн дол., 2020 р. відповідно -4844,8 млн дол.). Такий стан дозволив сформулювати рекомендацію щодо необхідності коригування курсу з ЄС для зменшення дефіциту торговельного балансу країни та у перспективі виходу на рівень профіциту.

Визначено пріоритетні напрями дій для зовнішньої торгівлі України: прискорення реформ, збільшення запитів на фінансово-технічну підтримку ЄС, стратегічне партнерство з державами позаєвропейського простору. Як наслідок, означено потребу у стратегічному партнерстві з країнами позаєвропейського простору. Визначено можливості реалізації експортного потенціалу України на ринках ЄС, Азії та Африки шляхом розрахунку відносних компаративних переваг за товарними групами.

Складання переліку загроз та ризиків для підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції допомагає сформулювати рекомендації для їх нейтралізації

Сформована модель стратегії управління СЕБП торгівлі містить в собі систему моніторингу ризиків та загроз. Моніторинг загроз ЕБП передбачає виконання кількох етапів, визначено суб'єкти процесу та інформаційні джерела, які залучені у процес виділення факторів ризику і загроз. Це дає можливість формувати необхідні варіанти управлінських рішень. Розраховано песимістичний та оптимістичний прогнози рівня економічної безпеки для ТОВ «Сільпо-Фуд», ТОВ «Ашан Україна Гіпермаркет», ТОВ «Сахара», ТОВ «Екоclub», ТОВ «Новус», ТОВ «РУШ» та ін, що дозволяє визначити першочергові заходи для покращення показників діяльності та підтримання її стійкості.

Загалом, результати дослідження розвивають теорію безпекології в контексті формування методології формування та забезпечення економічної безпеки підприємств торгівлі, що функціонують в умовах посилення процесів євроінтеграції.

5. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад та наданні практичних рекомендацій, які допомагають розв'язати проблему підвищення економічної безпеки підприємств (ЕБП) торгівлі в умовах євроінтеграції.

Нові наукові положення, які були отримані особисто автором та винесені на захист, полягають у такому:

вперше:

– розроблено методологічний підхід до оцінювання рівня економічної стійкості країни, в основі якого лежить доведена гіпотеза зв'язку показників міжнародної торгівлі та соціально-економічного розвитку держави, що ґрунтується на домінанті фактору зовнішньої торгівлі як основи економічної безпеки держави та впливає на рівень безпеки підприємств торгівлі;

– сформовано методологічні засади комплексного підходу до забезпечення ЕБП торгівлі, в межах якого складено її систему, де ідентифіковано функціональні складові системи економічної безпеки підприємства торгівлі, (операційної, фінансової, інвестиційної, ринкової, кадрової), обґрунтовано підходи до тлумачення, принципи формування та методи управління ЕБП торгівлі, що дозволило сформувати відповідний інструментарій, який забезпечує можливість виявлення факторів загроз з врахуванням їх інтенсивності, які впливають на економічну систему підприємства, його адаптацію до змін зовнішнього середовища;

– обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування масиву показників для оцінювання стабільності діяльності підприємства торгівлі в

системі його економічної безпеки, що передбачає складений механізм та використання комплексу методів (експертного, рангування та моделювання). Системність підходу забезпечує ефективність розроблення стратегічних рішень для підприємств торгівлі України в умовах євроінтеграції;

удосконалено:

– категоріально-понятійний апарат економічної безпекології, зокрема систематизовано підходи до визначення конотації ЕБП та категоріального визначення, що доповнює методологічний базис дослідження та сприяє підвищенню обґрунтованості залучення теоретичного та практичного інструментарію для визначення та розрахунку складових ЕБП торгівлі та покращення її рівня;

– класифікацію напрямів імплементації ПЗЗВТ+ в частині аналізу їх сутності, переваг та викликів, яка виявляє ключові ризики в проведенні макроекономічних реформ та визначає секторальні принади та загрози, що стимулює зростання результативності господарського сектору країни;

– методичний підхід до інтегрального оцінювання безпеки інноваційності економічного простору шляхом врахування запропонованого показника відносного інноваційного індексу, індексів глобальної конкурентоспроможності й івестиційної привабливості, глобального індексу інновацій. Універсальність цього методичного підходу допоможе резидентам і нерезидентам України обґрунтовувати рішення щодо потенційних інвестицій в інноваційні проєкти;

– систему моніторингу стану економічної безпеки підприємства торгівлі з виділенням структури процесу, уніфікації джерел інформації, що забезпечує створення попереджувальних заходів захисту діяльності;

набули подальшого розвитку:

– систематизація методів оцінювання рівня ЕБП, з використанням поєднання ресурсно-функціонального методу та методу нечітких множин, що посилює точність обчислення та дозволяє ідентифікувати і пояснити загрози в діяльності суб'єкта господарювання, спланувати програму реакційних заходів на виклики;

– класифікація ризиків підприємств торгівлі за доповненими ознаками (часового фактору, ступенем поширеності, ймовірності і розміром збитків) та надано їх опис, який дозволяє формувати інструментарій для діагностики ризиків та можливих засобів протидії; класифікація та опис груп ризиків та загроз для підприємств торгівлі, які виникають при євроінтеграції, що дає перспективу запропонувати заходи для забезпечення сталих позицій економічної безпеки України в контексті європейських інтеграційних процесів;

– понятійно-методологічний апарат дослідження інтелектуально-кадрової безпеки підприємств торгівлі, зокрема систематизовано загрози та складові кадрової безпеки підприємства, структурно-логічну схему послідовності формування комплексу показників оцінювання її стану та сформовано спектр індикаторів для ідентифікації та детального аналізу рівня кадрової безпеки підприємства торгівлі. Така структуризація дозволяє визначати загрози і знаходити додаткові організаційні можливості для забезпечення розвитку підприємства торгівлі і посилює його конкурентні переваги. Визначено показники експрес-аналізу рівня кадрової безпеки підприємства, що сприяє швидкому та ґрунтовному прийняттю стратегічних рішень стосовно підтримки та підвищення інтелектуально-кадрової безпеки підприємства торгівлі;

– систематизація переваг та викликів євроінтеграції для економіки України, зокрема доповнено існуючі класифікації ризиків та загроз, які виділено в наступні групи: політичного характеру, фінансового характеру, використання робочої сили, товарні, конкурентоспроможності, технологічні, екологічні, соціальні, що дозволяє розробити ґрунтовні рекомендації щодо збільшення співпраці з ЄС та підвищення її ефективності;

– визначення інноваційності засобів розвитку сфери торгівлі як одного з головних чинників збільшення рівня економічної безпеки, в межах якого: запропоновано категоріальну конотацію інноваційного потенціалу яка, на відміну від існуючих, спирається на його ціннісну складову; розширено класифікацію інновацій підприємства за предметом та сферою застосування (еволюційні, організаційні, технологічно-процесні) і за типом інновацій (новації диджиталізації); визначено напрями розвитку диджитал-технологій в торгівлі як засобів формування високої якості процесів купівлі-продажу і руху товару, торговельного обслуговування та торговельної діяльності в цілому;

– систематизація чинників впливу на торгівлю в вимірах оцінювання стану і розвитку, де визначена наявність нових (цифровізація) та зникнення інших (вплив окремих асортиментних позицій, фондоозброєння тощо); змодельовано та інтерпретовано залежність товарообороту від найбільш значущих факторів у контексті їх впливу на рівень економічної безпеки;

– методичне підґрунття стратегічного планування міжнародного партнерства торгівлі, зокрема визначено економічну доцільність партнерства з державами ЄС, Азії та Африки. Компаративний аналіз переваг та напрямів дій дали можливість обґрунтувати і уточнити перелік товарних груп експорту України для реалізації на ринках Євразії і Африки за критеріями збільшення дохідності експорту і внеску в потенціал економічної безпеки країни та відповідно підприємств торгівлі.

6. Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані в дисертації теоретико-методологічні положення, методичні та науково-практичні рекомендації розширюють не тільки науковий, але й практичний спектр результатів, що мають вагоме значення для розвитку торговельного підприємництва в умовах євроінтеграційних процесів.

Результати дослідження використано у практичній діяльності організацій, об'єднань підприємців, закладу вищої освіти, а саме у практичній діяльності Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) при розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо визначення стану інноваційного розвитку країни та обґрунтуванні заходів, що спрямовані на покращення позиції України у міжнародній торгівлі (довідка № 173/22 від 15.06.2022); в Асоціації ритейлерів України щодо системного моніторингу ризиків та загроз для торговельного підприємства при обґрунтуванні управлінських рішень (довідка №112 від 04.10.2022), у роботі Національного інституту стратегічних досліджень при формуванні експертного рейтингу загроз та розробленні методики оцінювання стану економічної безпеки України (довідка № 293/762 від 14.10.2022), у діяльності торговельних підприємств ТОВ «ХОРСТЕХ» (довідка № 06/29-3 від 29.06.2022), ТОВ «Сахара» (довідка № 206 від 15.07.2022), ТОВ «ЕКОКЛУБ» (довідка № 1 від 01.08.2022), ТОВ «Таланлегпром» (довідка № 220 від 31.08.2022) при розробці стратегічних напрямів розвитку та партнерських програм діяльності; в аналітичній та проєктній діяльності Громадської організації «Інститут незалежних експертів» (довідка № 12/1 від 4.07.2022); у навчальній діяльності Державного торговельно-економічного університету при викладанні дисциплін «Економічна безпека підприємства», «Бізнес-планування», «Економіка підприємства», циклу наукових семінарів «Економічна безпека» (довідка №1485/22 від 29.08.2022).

7. Особистий внесок здобувача.

Сформульовані та обґрунтовані у дисертаційній роботі наукові положення, підходи, висновки та рекомендації отримано автором самостійно на підставі результатів проведеного дослідження теорії та практики забезпечення економічної безпеки підприємства. Матеріали кандидатської дисертації у дослідженні не використовувалися. З опублікованих у співавторстві наукових робіт у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої праці здобувача.

8. Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок у них автора.

Основні положення дисертації опубліковано у 62 наукових працях, зокрема: одноосібна монографія, 2 підрозділи у колективних українських та закордонних монографіях, 38 наукових статей, які надруковано у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав, які включено до міжнародних наукометричних баз (35 статей – у виданнях, які внесено до реєстру міжнародних наукометричних баз, з них 6 статей – «Scopus» і «Web of Sciens»), 3 статті – в інших виданнях; 20 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 54 друк. арк., з них автору належить 47,85 друк. арк.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та наказу МОН України № 1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

9. Апробація результатів дослідження.

Основні положення і результати досліджень, викладені у дисертації, доповідалися й отримали схвалення на 28 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах і бізнес-форумах: II International Scientific-Practical Conference «Global Challenges of National Economies Development» (м. Київ, КНТЕУ, 19–20 жовтня 2021 р.), 13th International Scientific Conference of the College of Management and Quality Sciences of the Cracow University of Economics. KNOWLEDGE – ECONOMY – SOCIETY (м. Краків, Польща, 2–23 вересня 2021 р.), 4-th Finance Seminar «Unlocking Financial Growth After Lockdown: Issues and Challenges Post Pandemic Covid-19» (м. Гваліор, Індія, 22 травня 2021 р.), «Економічна безпека держави в контексті національних інтересів» (м. Харків, 2021 р.), «Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці» (м. Київ, 7 грудня 2020 р.), «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 27 листопада 2020 р.), «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, КНТЕУ, 12 листопада 2020 р.), «Управління розвитком соціально-економічних систем» (м. Харків, 8 жовтня 2020 р.), «Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти» (м. Чернігів, 2020 р.), «Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі» (м. Тернопіль, 2019 р.), «Сучасні тенденції соціально-гуманітарного розвитку України та світу» (м. Харків, 2019 р.), «Проблеми та перспективи розвитку

підприємництва в Україні» (м. Київ, 2019 р.), XI International Scientific and Practical Conference «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society» (м. Варшава, Польща, 22 березня 2019 р.), «Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права» (м. Київ, 10–11 жовтня 2019 р.), «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, 2019 р.), «Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості», (м. Київ, 2019 р.), «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, обліку, менеджменту, фінансів та права» (м. Полтава, 2019 р.), «Перспективи ефективних управлінських рішень в бізнесі та проектах» (м. Одеса, 2018 р.), «Інвестиційно-інноваційна політика: пріоритетні галузі та потенційні джерела» (м. Львів, 2018 р.), «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики» (м. Кривий Ріг, 2018 р.), «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні» (м. Київ, 2018 р.), «Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні», (м. Київ, 2017 р.), «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (м. Київ, 23–24 листопада 2017 р.), «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (м. Ірпінь, 26–27 жовтня 2017 р.), «Національна економіка України в умовах європейської інтеграції» (м. Дніпро, 2017 р.), «Економіка підприємства: теорія та практика» (м. Луцьк, 2017 р.), «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні» (м. Київ, КНТЕУ, 2017 р.), «Економіка та управління в XXI столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку» (Київ–Будапешт–Відень, 2016 р.).

10. Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертаційна робота написана грамотною мовою, чітко структурована. Стиль викладу матеріалу дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує легкість і доступність їх сприйняття. Застосована у роботі наукова термінологія є загальноновизнаною, стиль викладення результатів теоретичних та експериментальних досліджень, нових наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує доступність їх сприйняття та використання.

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

Проведені в дисертації дослідження відповідають предметному полю двох спеціальностей: спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини в напрямі досліджень – Форми і методи міжнародного торговельно-економічного обміну; спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) в напрямі досліджень – Економічна безпека підприємницької діяльності.

12. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Зубко Тетяни Леонідівни на тему «Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції» є завершеною науково-дослідною роботою, яка виконана автором самостійно, містить наукову новизну, має теоретичне і практичне значення. Вона містить не захищені раніше наукові положення, а одержані автором науково обґрунтовані результати дають можливість розв'язувати важливі наукові проблеми. В роботі розглядаються теоретико-методичні аспекти з аналітично-прикладними розробками та рекомендаціями, використані загальноприйняті і сучасні методи дослідження.

Робота є цілісною, містить нестандартні підходи до вирішення наукового завдання, що виявляється у поглибленні теоретичних і розробленні методологічних засад стратегічного забезпечення економічної безпеки підприємств торгівлі в умовах євроінтеграційних процесів. Здобувач володіє методологією наукового пошуку, сучасними методами і інструментами досліджень.

Дисертаційна робота Зубко Тетяни Леонідівни на тему «Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції», яка подана на здобуття ступеня доктора наук, за актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам п. 7, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. No 1197) та наказу МОН України No 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Рекомендувати дисертаційну роботу Зубко Тетяни Леонідівни на тему «Економічна безпека підприємств торгівлі в умовах євроінтеграції» до захисту у спеціалізованій вченій раді Державного торговельно-економічного університету Д 26.055.01 за спеціальностями 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини та 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Рецензенти:

**Д-р екон. наук, професор,
професор кафедри світової
економіки**

Марина КОРЖ

**Д-р екон. наук, професор,
завідувач кафедри економічної
теорії та конкурентної політики**

Анжеліка ГЕРАСИМЕНКО

**Д-р екон. наук, професор,
професор кафедри економіки та
фінансів підприємства**

Ганна СИТНИК